Prof. Sakari Melander
9.12.2020

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Asia: **Hallituksen esitys (HE) 165/2020 vp** eduskunnalle laiksi vankeuslain ja tutkintavankeuslain tupakointia koskevien säännösten muuttamiseksi

Aluksi

Käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä ehdotetaan vankeuslakia ja tutkintavankeuslakia muutettavaksi siten, että tupakointi suljetuissa vankiloissa kiellettäisiin kokonaan ja avolaitoksissa tupakointi olisi kielletty avolaitoksen sisätiloissa. Lisäksi esityksessä ehdotetaan poltettavien tupakkatuotteiden ja tupakointivälineiden suljettuja vankiloita koskevaa hallussapidon kieltoa.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on esityksestä antamassaan lausunnossa (PeVL 40/2020 vp) pitänyt esityksessä ehdotettua suljettuihin vankiloihin kohdistettua tupakoinnin täyskieltoa valtiosääntöoikeudellisesti ongelmallisena, koska se merkitsisi epäsuhtaista puuttumista perustuslain (731/1999) 7 ja 10 §:ssä turvattuun itsemääräämisoikeuteen ja asettaisi lisäksi suljetussa laitoksessa olevat vangit ja tutkintavangit perustuslain 6 §:n 1 ja 2 momentissa kielletyllä tavalla eri asemaan avolaitoksissa oleviin vankeihin nähden ilman, että eri asemaan asettamiselle olisi riittäviä ja oikeasuhtaisia perusteita. Perustuslakivaliokunta on näin katsonut, että ehdotusta on rajattava ja tällaisen rajauksen tekeminen on edellytys esityksen sisältämän 1. lakiehdotuksen käsittelylle tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Rajaus ei kuitenkaan saa valiokunnan mukaan aiheuttaa muiden altistumista tupakansavulle. Lisäksi perustusvaliokunta on pitänyt edellytyksenä 1. lakiehdotuksen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisjärjestyksessä, että ehdotettua sääntelyä täydennetään siten, että siinä säännösperustaisesti turvataan oikeus nikotiinikorvaustuotteisiin, lääkehoitoon ja muuhun tukeen. (PeVL 40/2020 vp, s. 4.)

Eduskunnan lakivaliokunnan asiantuntijapyynnön 2.12.2020 mukaan oikeusministeriö on toimittanut perustuslakivaliokunnan lausunnon johdosta 1.12.2020 vastineen. Asiantuntijapyynnössä pyydetään arvioimaan oikeusministeriön vastineessaan ehdottamia muutoksia hallituksen esityksen lakiehdotuksiin sekä taloudellisia (Rikosseuraamuslaitoksen ja vankiterveydenhuollon määrärahatarpeet) ja muita vaikutuksia. Keskityn lausunnossani arvioimaan oikeusministeriön vastineessa 1.12.2020 esitettyjä lainsäädäntömuutoksia.

Lausuntonani esitän kunnioittavasti seuraavan.

Tupakointia koskevat rajoitukset ja niiden hyväksyttävyyden arvioinnin valtiosääntöoikeudelliset lähtökohdat

Alkuperäisessä hallituksen esityksessä ehdotetaan tehtäväksi tupakointia koskevia muutoksia vankeuslakiin (767/2005). Vastaavat muutokset tehtäisiin myös tutkintavankeuslakiin (768/2005). Ehdotetun vankeuslain (1. lakiehdotus) 7 luvun 6 a §:n 1 momentin mukaan tupakointi olisi kielletty suljetun vankilan ulko- ja sisätiloissa sekä avolaitoksen sisätiloissa. Ehdotetun säännöksen 2 momentin mukaan edellä 1 momentissa säädetty kielto koskisi poltettavaksi tarkoitettuja tupakkatuotteita, poltettavaksi tarkoitettuja kasviperäisiä tuotteita ja sähkösavukkeita. Vankeuslain 9 luvun 1 §:n 2 momentin ehdotetun toisen virkkeen mukaan vanki ei saisi suljetussa vankilassa pitää hallussaan poltettavaksi tarkoitettuja tupakkatuotteita, poltettavaksi tarkoitettuja kasviperäisiä tuotteita, sähkösavukkeita, tupakointivälineitä eikä sytytysvälineitä. Esityksen sisältämän 2. lakiehdotuksen mukaan tutkintavankeuslain 16 luvun 1 §:n 4 kohdan mukaan ehdotettua vankeuslain tupakointikieltoa koskevaa 7 luvun 6 a §:ää sovellettaisiin tutkintavankeuden toimeenpanossa. 2. lakiehdotuksen mukaan tutkintavankeuslain 5 luvun 1 §:n 2 momenttiin sisällytettäisiin ehdotettua vankeuslain 9 luvun 1 §:n 2 momenttia vastaava tupakkatuotteiden ja tupakointivälineiden hallussapitokielto.

Esityksen tavoitteena (s. 9) on estää vankien tupakoinnista tupakoimattomille vangeille ja henkilökunnalle aiheutuvat terveyshaitat. Ehdotetuilla muutoksilla pyritään myös edistämään tupakoivien vankien terveyttä ja tukemaan tupakoinnin lopettamista vankeusaikana. Lisäksi esityksen tavoitteena on varmistaa, että tupakoinnista ei aiheudu haittaa vankilan toiminnoille taikka vaaraa järjestykselle tai turvallisuudelle. Lisäksi on huomattava, että esityksessä (s. 22) tupakoinnin täyskieltoa perusteltiin osin niin sanotun salatupakoinnin estämisellä, mitä perustelua eduskunnan perustuslakivaliokunta piti jokseenkin ongelmallisena ennen muuta sääntelyn oikeasuhtaisuuden näkökulmasta (PeVL 40/2020 vp, s. 3).

Yleisenä lähtökohtana vankeuslakia koskevien ehdotusten valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa on, että perusoikeusuudistuksen yhteydessä sanouduttiin selkeästi irti sellaisesta käsityksestä, jonka mukaan tietyn ihmisryhmän perusoikeuksia voitaisiin rajoittaa erityisen vallanalaisuussuhteen tai laitosvallan perusteella. Näin esimerkiksi vankien perusoikeuksien rajoittamisen katsottiin perusoikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä edellyttävän lakia, jonka säätämisjärjestys riippuu rajoituksen sisällöstä ja asteesta (HE 309/1993 vp, s. 25/I ja 49/II, PeVL 12/1998 vp, s. 2/I, PeVL 34/2001 vp, s. 2/I, PeVL 6/2017 vp, s. 2, PeVL 36/2020 vp, s. 2 ja PeVL 40/2020 vp, s. 2). Perusoikeusuudistuksen yhteydessä kiinnitetiin huomiota myös siihen, että vapaudenmenetys ei sellaisenaan muodosta perustetta rajoittaa henkilön muita perusoikeuksia. Jos tarve henkilön muiden perusoikeuksien rajoittamiseen tämän vapaudenmenetyksen aikana on olemassa, rajoituksista on säädettävä lailla ja ne tulee voida oikeuttaa erikseen kussakin

tapauksessa ja kunkin perusoikeuden osalta (HE 309/1993 vp, s. 25/I). Tällaisia ehdotuksia on arvioitava perusoikeuksien yleisten ja tarvittaessa kunkin perusoikeuden erityisten rajoitusedellytysten kannalta. Rajoitusten hyväksyttävyyden, tarkkarajaisuuden ja oikeasuhtaisuuden lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota vapautensa menettäneiden oikeusturvaan (PeVL 20/2005 vp, s. 2/II, PeVL 19/2012 vp, s. 2/II, PeVL 34/2014 vp, s. 2/I ja PeVL 6/2017 vp, s. 2).

Alkuperäisessä hallituksen esityksessä ehdotettuja samoin kuin oikeusministeriön vastineessaan 1.12.2020 esittämiä muutoksia on näin arvioitava edellä selostetun perusoikeusuudistuksen yhteydessä omaksutun ja perustuslakivaliokunnan käytännössä noudatetun linjan mukaisesti. Erityistä huomiota on kiinnitettävä ehdotettujen muutosten suhteeseen perusoikeuksien yleisiin rajoitusedellytyksiin sekä tarvittaessa suhteessa tietyn perusoikeuden erityisiin rajoitusedellytyksiin. Lisäksi arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota tupakointiin liittyviin perusoikeusulottuvuuksiin.

Perustuslakivaliokunnan käsillä olevaa esitystä koskevassa lausunnossa tupakointikieltoa on pidetty merkityksellisenä perustuslain 7 §:n 1 momentissa suojatun henkilökohtaisen vapauden samoin kuin 10 §:n 1 momentissa turvatun yksityiselämän suojan kannalta (PeVL 40/2020 vp, s. 2; ks. myös PeVL 17/2016 vp, s. 3). Toisaalta on huomattava, että tupakoinnin vähentämiseen liittyvä sääntely toteuttaa perustuslakivaliokunnan mukaan julkiselle vallalle perustuslain 19 §:n 3 momentissa säädettyä tehtävää edistää väestön terveyttä (PeVL 17/2016 vp, s. 3). Nyt käsillä olevan esityksen yhteydessä perustuslakivaliokunta on todennut, että siltä osin kuin tavoitteena on estää vankien tupakoinnista tupakoimattomille vangeille ja henkilökunnalle aiheutuvat terveyshaitat sääntelyn voidaan katsoa toteuttavan julkiselle vallalle perustuslain 19 §:n 3 momentissa säädettyä tehtävää edistää väestön terveyttä (PeVL 40/2020 vp, s. 2). Edellä todetun mukaisesti perustuslakivaliokunta kuitenkin katsoi, että etenkin suljettuihin laitoksiin kohdistuvalla tupakoinnin täyskiellolla tavoiteltiin myös niin sanotun salatupakoinnin estämistä, mitä perustelua valiokunta piti jokseenkin ongelmallisena (PeVL 40/2020 vp, s. 3).

Rajoitettu tupakointimahdollisuus suljetun laitoksen ulkotiloissa

Oikeusministeriön vastineessa 1.12.2020 ehdotetaan suljettuja laitoksia koskevaa alun perin ehdotettua totaalista tupakointikieltoa muutettavaksi siten, että vangille ja tutkintavangille olisi annettava mahdollisuus tupakoida ulkotiloissa vähintään kerran päivässä. Oikeus tupakoida olisi näin yhtä laaja kuin vangille vankeuslain 7 luvun 6 §:ssä säädetty oikeus ulkoiluun. Vankeuslain 7 luvun 6 §:n mukaan vangille on annettava oikeus ulkoilla vähintään tunti päivässä, jollei vangin terveydentila taikka vankilan järjestykseen tai turvallisuuteen liittyvä erityisen painava syy ole esteenä. Oikeusministeriön vastineessa katsotaan, että oikeus tupakointiin olisi näin yhtä laaja kuin oikeus ulkoiluun ja oikeus tupakointiin voitaisiin toteuttaa ulkoilun yhteydessä.

Perustuslakivaliokunta esitti lausunnossaan, että suljettuja laitoksia koskevan totaalisen tupakointikiellon rajaaminen voitaisiin toteuttaa esimerkiksi poistamalla 1. lakiehdotuksen 7 luvun 6 a §:stä suljetun vankilan ulkotiloihin kohdistuva tupakointikielto (PeVL 40/2020 vp, s. 4). Lisäksi valiokunta edellytti, että rajaus ei saa aiheuttaa muiden altistumista tupakansavulle (PeVL 40/2020 vp, s. 4). Oikeusministeriön vastineessaan ehdottama tupakointikieltoa suljettujen laitosten sisätiloissa koskeva sääntely, joka samalla myös mahdollistaa tietynlaisen tupakoinnin vankilan ulkotiloissa, on sinänsä perustuslakivaliokunnan lausunnossaan asettamat edellytykset huomioon ottaen perustellumpi sääntelyratkaisu kuin alkuperäisessä hallituksen esityksessä

ehdotettu totaalikielto, jota ei luonnollisesti perustuslakivaliokunnan lausunnossa 40/2020 vp esitetyn jälkeen ole enää pidettävä mahdollisena. On kuitenkin huomattava, että oikeusministeriön vastineessa 1.12.2020 ehdotettu sääntely on varsin niukkaa ja jättää varsin paljon harkinnanvaraa tupakoinnin toteuttamisen suhteen, mitä on nähdäkseni pidettävä osin ongelmallisena.

Ensinnäkin on huomattava, että oikeusministeriön vastineessaan 1.12.2020 ehdottaman muotoilun mukaan vangille olisi annettava mahdollisuus tupakoida ulkotiloissa vähintään kerran päivässä. Ehdotettu muotoilu ei tarkemmin määrittele tupakoinnille päivittäin varattavaa vähimmäisaikaa tai muutenkaan sitä, miten mahdollisuus tupakointiin on ehdotetun säännöksen mukaan käytännössä järjestettävä. Edellä todetun mukaisesti oikeusministeriön vastineessa 1.12.2020 todetaan, että oikeus tupakoida olisi yhtä laaja kuin vangeille kuuluva oikeus ulkoiluun. Tämä ei kuitenkaan käy ilmi oikeusministeriön vastineessa ehdotetun säännöksen sanamuodosta ja säännös näyttää jättävän tupakointimahdollisuuden toteuttamisen suhteen arveluttavan paljon harkinnanvaraa. Koska kysymys on perustuslain 7 ja 10 §:ssä turvatun itsemääräämisoikeuden kannalta merkityksellisestä sääntelystä, asia on merkityksellinen sääntelyn tarkkarajaisuuden ja täsmällisyyden samoin kuin sen oikeasuhtaisuuden näkökulmasta. On aivan eri asia, sallitaanko vangille mahdollisuus tupakointiin kerran päivässä siten, että kysymys on yhden savukkeen polttamisesta, vai siten, että vangilla on päivittäisen vähintään tunnin kestävän ulkoilun ajan mahdollisuus rajoituksettomaan tupakointiin. Ehdotetun säännöksen sanamuoto näyttäisi sallivan molemmat vaihtoehdot. Jos ja ilmeisesti kun on tarkoitettu, että vangin oikeus tupakointiin olisi yhtä laaja kuin vangin oikeus ulkoiluun, säännöstä olisi nähdäkseni tarkennettava siten, että ehdotettu säännös nimenomaisesti sallisi vähintään tunnin ajan toteutetun rajoituksettoman tupakoinnin.

Ei nähdäkseni myöskään ole aivan selvää, onko ehdotettu sääntely, joka sallisi kerran päivässä tapahtuvan tupakoinnin, oikeasuhtaista siihen nähden, että kysymys on vangin perustuslain 7 ja 10 §:ssä turvattuihin oikeuksiin puuttuvasta toimenpiteestä. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan esitystä koskevassa lausunnossa kiinnitettiin huomiota ehdotetun tupakointia koskevan täyskiellon ongelmallisuuteen nimenomaan siinä suhteessa, että se merkitsi oikeasuhtaisuusvaatimuksen kannalta ongelmallisen pitkälle menevää puuttumista vankien perustuslain 7 ja 10 §:ssä turvattuun itsemääräämisoikeuteen (PeVL 40/2020 vp, s. 4). Oikeusministeriön vastineessa 1.12.2020 todetaan, että oikeusministeriö ei pidä perusteltuna säätää tupakointioikeutta vastineessa ehdotettua laajemmaksi eikä vastineessa esitetyn mukaan perustuslakivaliokunnan lausunnon voitane katsoa edellyttävän laajemmasta tupakointioikeudesta säätämistä.

On kuitenkin korostettava, että tupakointi on perustuslakivaliokunnan näkemyksen mukaan merkityksellistä vangin perustuslain 7 ja 10 §:ssä turvatun itsemääräämisoikeuden näkökulmasta. Tilannetta, jossa vangilla olisi oikeus tupakoida vain kerran päivässä, voidaan näin nähdäkseni edelleen pitää vähintään haasteellisena oikeasuhtaisuusvaatimuksen näkökulmasta, mikä samalla myös merkitsee, että tupakointimahdollisuuden sitominen vain vangin vankeuslain 7 luvun 6 §:ssä tarkoitettuun ulkoiluun ei välttämättä ole oikeasuhtaisuuden näkökulmasta riittävä ratkaisu. Tässä arvioissa merkitystä on nähdäkseni annettava sille, että voimassa olevaa tupakointikiellon mahdollistavaa vankeuslain 7 luvun 6 a §:ää säädettäessä on katsottu, että vangille on kyettävä järjestämään mahdollisuus tupakointiin riittävän usein (HE 45/2014 vp, s. 40/II). Lisäksi on huomattava, että vankeuslain 1 luvun 3 §:n mukaan vankilan olot on järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja. Tämän niin sanotun normaalisuuden periaatteen mukaista ei liene, jos vangille sallitaan mahdollisuus tupakointiin vain kerran

päivässä. Edellä esitetyn vuoksi saattaisi nähdäkseni olla perusteltua vielä harkita ehdotetun vankeuslain 7 luvun 6 a §:n ja tutkintavankeuslain 3 luvun 5 a §:n muuttamista siten, että ne paremmin täyttäisivät perusoikeuksiin puuttuvalta sääntelyltä edellytettävän oikeasuhtaisuuden vaatimukset.

Norminantovaltuudet

Oikeusministeriön vastineessaan 1.12.2020 ehdottaman mukaisesti vankeuslain 7 luvun 8 §:n 2 momentin mukaan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö voisi antaa tarkempia määräyksiä tupakoinnin järjestämisestä sekä tupakkatuotteiden ja sytytysvälineiden hallussapidosta. Ehdotettu norminantovaltuus on tältä osin varsin avoin. Sinänsä jo voimassa olevan vankeuslain 7 luvun 8 §:n 2 momentin (393/2015) mukaan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on voinut antaa tarkempia määräyksiä tupakoinnin järjestämisestä ja sytytysvälineiden hallussapidosta, mutta erityisesti tupakoinnin järjestämistä koskevat tarkemmat määräykset ovat liittyneet vankeuslain 7 luvun 6 a §:ssä tarkoitettuun mahdollisuuteen kieltää tupakointi vankien asuintiloissa ja kysymys on ollut ennen muuta tupakoinnin järjestämistä sisätiloissa koskevista tarkemmista määräyksistä (HE 45/2014 vp, s. 27/I).

Sekä voimassa olevassa että ehdotetussa säännöksessä käytetty ilmaisu ”tupakoinnin järjestämisestä” vaikuttaa kuitenkin mahdollistavan varsin pitkälle menevän lakia alemmanasteisen norminannon vankien perustuslain 7 ja 10 §:ssä turvattujen oikeuksien kannalta merkityksellisestä toiminnasta, minkä vuoksi norminantovaltuutta olisi nähdäkseni syytä täsmentää siten, että se koskisi vain teknisluonteisia seikkoja esimerkiksi ulkotiloissa tapahtuvan tupakoinnin sallimisesta sille erikseen varatuissa paikoissa (esim. tupakointiin varatut alueet) eikä mahdollistaisi sellaista tupakoinnin järjestämistä koskevaa lakia alemmanasteista norminantoa, joka olisi merkityksellistä vangin itsemääräämisoikeuden toteutumisen näkökulmasta.

Oikeusministeriön vastineessa 1.12.2020 sinänsä perustellusti katsotaan, että perustuslakivaliokunnan lausunnossa omaksuttu kanta, jonka mukaan tupakointi tulee sallia suljetun laitoksen ulkotiloissa, väistämättä johtaa alkuperäisessä esityksessä ehdotettujen tupakointivälineiden kategoristen hallussapitokieltojen mahdottomuuteen. Vastineessa ehdotetaan, että tarkemmat määräykset tupakkatuotteiden ja sytytysvälineiden hallussapidosta antaisi Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö. Sytytysvälineiden osalta ehdotus sinänsä vastaa voimassa olevaa oikeustilaa. On huomattava, että ehdotetun sääntelyn mukaan tupakointi olisi jatkossa kategorisesti kielletty suljetun laitoksen sisätiloissa. Oikeusministeriön vastineen 1.12.2020 mukaan tupakkatuotteet on perustelluinta antaa vangille vain tupakoinnin ajaksi. Tällöin perustelluinta ja selkeintä olisi nähdäkseni säätää vankeuslaissa nimenomaisesti siitä, että tupakkatuotteiden ja sytytysvälineiden hallussapito on suljetun laitoksen sisätiloissa kielletty ja tupakkatuotteiden ja sytytysvälineiden säilyttämisestä ja antamisesta ulkotiloissa tapahtuvan tupakoinnin ajaksi vangin haltuun voitaisiin antaa tarkempia määräyksiä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön toimesta.

Tupakointia koskevan oikeuden epääminen

Oikeusministeriön vastineessa 1.12.2020 ehdotettu tupakoinnin rajoitetusti suljetun laitoksen ulkotiloissa mahdollistava säännös ei sisältäisi mahdollisuutta tupakointia koskevan oikeuden

epäämiseen yksittäistapauksessa. Tässä suhteessa ehdotettu tupakointioikeutta koskeva säännös eroaisi vangin ulkoilua koskevasta sääntelystä, koska vankeuslain 7 luvun 6 §:n mukaan vangin oikeus ulkoiluun voidaan erityisen painavasta syystä evätä (ks. myös luvun 7 §:n 1 momentti, jonka mukaan ulkoilun epäämisestä päättää vankilan johtaja tai turvallisuudesta vastaava virkamies). Vastineessa on katsottu, että tupakointioikeuden rajaaminen ei ole mahdollista, koska eduskunnan perustuslakivaliokunta on korostanut tupakoinnin merkitystä osana vangin itsemääräämisoikeutta ja kiinnittänyt myös huomiota tupakoinnin äkillisen lopettamisen seurauksena oleviin mahdollisiin vieroitusoireisiin.

Vastineessa esitetty näkemys on tältä osin perusteltu. Nimenomaista sääntelyä siitä, että tupakointia koskevan oikeuden epääminen ei ole mahdollista, ei nähdäkseni tarvita. Koska lainsäädäntö ei sisällä mahdollisuutta tietyn oikeuden epäämiseen, se itsessään merkitsee, että tupakointia koskevan oikeuden epääminen esimerkiksi vankilan johtajan päätöksellä ei ole mahdollista. Selvyyden vuoksi asiasta olisi nähdäkseni syytä kuitenkin mainita lakivaliokunnan esitystä koskevassa mietinnössä, ottaen lisäksi huomioon, että oikeusministeriön vastineessa 1.12.2020 ehdotettu tupakoinnin järjestämistä koskeva norminantovaltuus (ehdotettu vankeuslain 7 luvun 8 §:n 2 momentin muotoilu, jonka mukaan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö voisi antaa tarkempia määräyksiä tupakoinnin järjestämisestä) on edellä todetun mukaisesti varsin avoin ja saattaa mahdollistaa epäämismahdollisuutta koskevan virhetulkinnan. Mietinnössä olisi selvyyden vuoksi syytä mainita myös siitä, että jos vangin oikeus ulkoiluun vankeuslain 7 luvun 6 ja 7 §:n mukaisesti evätään, hänelle on kuitenkin järjestettävä mahdollisuus tupakointiin.

Tupakoinnin lopettamisen tukitoimet

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on lausunnossaan 40/2020 vp edellyttänyt esityksessä ehdotettua sääntelyä täydennettäväksi siten, että siinä säännösperustaisesti turvataan vangin oikeus nikotiinikorvaustuotteisiin, lääkehoitoon ja muuhun tukeen, koska pitkäaikaisen tupakoinnin yhtäkkinen lopettaminen voi aiheuttaa tupakoineelle henkilölle vakaviakin fyysisiä ja psyykkisiä vieroitusoireita (PeVL 40/2020 vp, s. 4). Perustuslakivaliokunta piti sanotun muutoksen toteuttamista edellytyksenä esitykseen sisältyvän 1. lakiehdotuksen käsittelylle tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Oikeusministeriön vastineessa 1.12.2020 edellä todetun johdosta esitetään, että vankeuslain 10 luvun 1 §:n 1 momentin toisen virkkeen mukaan vangilla olisi oikeus lääketieteellisten tarpeidensa mukaiseen hoitoon tupakoinnista vieroittautumiseksi. Vastaava muutos tehtäisiin tutkintavankeuslain 6 luvun 1 §:n 1 momenttiin.

Oikeusministeriön vastineen 1.12.2020 mukaan ei ole kuitenkaan täysin selvää, mitä ilmaisulla ”lääketieteellisten tarpeidensa mukaiseen hoitoon tupakoinnista vieroittautumiseksi” tarkoitetaan. Perustuslakivaliokunnan lausunnossa edellytettiin, että vankeuslaissa ja tutkintavankeuslaissa säännösperustaisesti turvataan vangin oikeus nikotiinikorvaustuotteisiin, lääkehoitoon ja muuhun tukeen (PeVL 40/2020 vp, s. 4). Vastineessa ehdotettu muotoilu vaikuttaa jättävän suhteellisen paljon harkintavaltaa suhteessa siihen, milloin vanki on oikeutettu hoitoon tupakoinnista vieroittautumiseksi. Ehdotetussa sääntelyssä ei liiemmälti tarkemmin määriteltäisi, mitä hoidolla tarkoitetaan. Jotta perustuslakivaliokunnan edellyttämä oikeus nikotiinikorvaustuotteisiin, lääkehoitoon ja muuhun tukeen tosiasiallisesti toteutuisi, ehdotettu sääntelyä olisi

nähdäkseni tältä osin täsmennettävä, esimerkiksi mainitsemalla siinä nimenomaisesti perustuslakivaliokunnan mainitsemat tupakoinnin lopettamisen tukitoimet.

Lopuksi

Edellä todetun mukaisesti vankien perusoikeuksien rajoittamisen on katsottu perusoikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä edellyttävän lakia, jonka säätämisjärjestys riippuu rajoituksen sisällöstä ja asteesta (HE 309/1993 vp, s. 25/I ja 49/II, PeVL 12/1998 vp, s. 2/I, PeVL 34/2001 vp, s. 2/I, PeVL 6/2017 vp, s. 2, PeVL 36/2020 vp, s. 2 ja PeVL 40/2020 vp, s. 2). Perusoikeusuudistuksen yhteydessä kiinnitetiin huomiota myös siihen, että vapaudenmenetys ei sellaisenaan muodosta perustetta rajoittaa henkilön muita perusoikeuksia. Jos tarve henkilön muiden perusoikeuksien rajoittamiseen tämän vapaudenmenetyksen aikana on olemassa, rajoituksista on säädettävä lailla ja ne tulee voida oikeuttaa erikseen kussakin tapauksessa ja kunkin perusoikeuden osalta (HE 309/1993 vp, s. 25/I).

Vaikuttaa siltä, että edellä mainittu varsin tärkeä lähtökohta on viimeaikaisissa vankeuslakia koskevissa uudistusehdotuksissa välillä unohtunut tai siihen on alettu suhtautua joustavammin. Alkuperäiseen hallituksen esitykseen sisältynyt totaalista tupakointikieltoa koskeva ehdotus on esimerkki tällaisesta ongelmallisesta suhtautumistavasta vangin oikeuksiin, koska minkään muun ihmisryhmän osalta vastaavankaltaista kattavaa tupakointikieltoa ei ole säädetty (PeVL 40/2020 vp, s. 3). Onkin syytä korostaa sitä perustuslakivaliokunnan mainitsemaa lähtökohtaa, jonka mukaan vankien perusoikeuksien osalta lähtökohtana on, että vanki nauttii lähtökohtaisesti yhdenvertaisesti samoja oikeuksia kuin muut ihmiset lukuun ottamatta rajoituksia, jotka johtuvat suoraan vankeusrangaistuksen sisällöstä tai joista on nimenomaan säädetty perusoikeuksien rajoitusedellytykset täyttävällä lailla (PeVL 40/2020 vp, s. 2–3). Tämä lähtökohta olisi syytä pitää mielessä vankeuslakia koskevia muutostarpeita jatkossa arvioitaessa.

Espoossa 9.12.2020

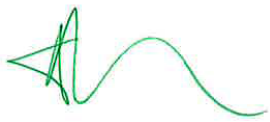

Sakari Melander
OTT, VT, rikosoikeuden professori